

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

CAUZA HADJIANASTASSIOU *contra* GRECIEI

Cererea nr. 12945/87

Hotărâre 16 decembrie 1992

În cauza Hadjianastassiou c. Greciei¹,
Curtea europeană a Drepturilor Omului, constituită, în conformitate cu articolul 43 din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale („Convenția”)² și cu clauzele pertinente ale regulamentului său, într-o cameră alcătuită din următorii judecători:

Dnii R. Ryssdal, *președinte*,
Thór Vilhjálmsson,
J. De Meyer,
N. Valticos,
S. K. Martens,

Dna E. Palm,

Dnii I. Foighel,
R. Pekkanen,

Sir Johm Freeland,

precum și Dnii M.-A. Eissen, *grețier*, și H. Petzold, *grețier adjunct*,

După ce a deliberat în camera de consiliu la 26 iunie și la 23 noiembrie 1992,

Pronunță prezenta hotărâre, adoptată la această ultimă dată:

PROCEDURA

1. Cauza a fost deferită Curții de către Comisia europeană a Drepturilor Omului („Comisia”) la 12 iulie 1991, în termenul de trei luni prevăzut de articolele 32 § 1 și 47 din Convenție. La originea cauzei se află o cerere (nr. 12945/87) îndreptată împotriva Republicii Elene, introdusă la Comisie la 17 decembrie 1986 de către cetățeanul acestui Stat, Dl Constantinos Hadjianastassiou, în virtutea articolului 25.

Cererea Guvernului face trimitere la articolele 44 și 48, precum și la declarația Greciei prin care este recunoscută jurisdicția obligatorie a Curții (articolul 46). Ea are drept scop obținerea unei decizii a Curții asupra punctului de a ști dacă faptele expuse în cauză prezintă o încălcare din partea Statului reclamat a exigențelor articolelor 6 și 10 din Convenție.

2. Răspunzând invitației prevăzute în articolul 33 § 3 d) din regulament, reclamantul și-a manifestat dorința de a participa la proces și a desemnat un consilier (articolul 30).

---

¹ Cazul poartă numărul 69/1991/321/393. Primele două cifre indică poziția cazului pe lista cazurilor transmise Curții în anul corespunzător (a doua cifră). Ultimele două numere indică poziția cazului transmis Curții de la crearea sa și pe lista cererilor inițiale corespunzătoare la Comisie

² Amendată prin articolul 11 din Protocolul nr. 8, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1990.

3. Camera constituită îi includea cu drepturi depline, pe Dl N. Valticos, judecător ales cu cetățenie greacă (articolul 43 al Convenției), și Dl R. Ryssdal, președintele Curții (articolul 21 § 3 b) din regulament). La 29 august 1991, acesta a desemnat prin tragere la sorți numele celorlalți șapte membri: Dl J. Cremona, Dl Thór Vilhjálmsson, Dl J. De Meyer, Dna E. Palm, Dl I. Foighel, Dl R. Pekkanen și Sir Johm Freeland, în prezența grefierului (articolele 43 *in fine* din Convenție și 21 § 4 din regulament).

Ulterior, Dl S.K. Martens, supleant, l-a înlocuit pe Dl Cremola, care a părăsit Curtea din cauza expirării mandatului său și a cărui succesor și-a preluat funcțiile înaintea audierii (articolele 2 § 3 și 22 §§ 1 din regulament).

4. Asumându-și președinția camerei (articolul 21 § 5), Dl Ryssdal a consultat, prin intermediul grefierului, agentul Guvernului grec („Guvernul”?, delegatul Comisiei și consilierul reclamantului cu privire la organizarea procedurii (articolele 37 § 1 și 38). În conformitate cu ordonanța emisă în consecință, grefierul a primit la 14 februarie 1992 memoriul reclamantului și la 28 februarie pe cel al Guvernului. La 2 iunie, secretarul Comisiei a informat grefierul că delegatul își va exprima observațiile oral.

La 12 martie, Comisia a furnizat grefierului diverse documente solicitate de el la cererea Guvernului.

5. În conformitate cu decizia președintelui, audierea publică s-a desfășurat la 23 iunie 1992, la Palatul Drepturilor Omului de la Strasbourg. În prealabil, Curtea a avut o reuniune de pregătire.

S-au prezentat:

- *pentru Guvern*
Dl P. Kamarineas, consilier pe lângă
Consiliul juridic de Stat *agent;*
Dra F. Dedoussi, membru
al Consiliului juridic de Stat, *consilier;*
- *pentru Comisie*
Dl C.L. Rozakis *delegat;*
- *pentru reclamant*
Dl R. Nisand, avocat, *consilier,*

Curtea a audiat declarațiile lor și a Dlui Hadjianastassiou personal, precum și răspunsul lor la întrebările sale.

ÎN FAPT

I. CIRCUMSTANȚELE SPEȚEI

6. Cetățean grec și inginer aeronaut, Dl Hadjianastassiou la epoca faptelor era angajat în armata aeriană, cu gradul de capitan.

Responsabil de un program (*project officer*) de concepție și de producere a unui proiectil teleghidat, el a prezentat Centrului de cercetări tehnologice pentru armata aeriană („K.E.T.A.”), în 1982, un studiu cu privire la acest proiectil. În ianuarie 1983, el a prezentat unei societăți

private („ELFON S.A.R.L.”) un alt studiu tehnic cu privire la proiectilele teleghidate, elaborat de el personal.

A. Procedura în fața tribunalului permanent al armatei aeriene din Atena

7. La 4 iulie 1984, o cameră a tribunalului permanent al armatei aeriene din Atena (*Diarkes Stratodikeio Athinon*) a acuzat reclamantul și o altă persoană de divulgarea secretelor militare (articolul 97 din codul penal militar – paragraful 21 de mai jos).

La 22 octombrie 1984, tribunalul l-a declarat vinovat pe Dl Hadjianastassiou de faptul că a comunicat la ELFON o serie de zece elemente, precum și „celelalte date tehnice și teoretice” care figurau în studiul K.E.T.A. El l-a condamnat la doi ani și șase luni de închisoare.

B. Procedura în fața curții de apel militare

8. Condamnatul și procurorul de la curtea de apel militară (*Epitropos tou Anatheoritikou Dikastiriou*) au atacat hotărârea pronunțată.

9. După o audiere desfășurată la 28 februarie și la 1 martie 1985, curtea de apel militară a desemnat doi experți, profesori la Școala politehnică din Atena, care, împreună cu alți doi experți numiți de reclamant, au comparat cele două studii.

În raportul lor din 26 septembrie 1985, cei doi profesori au ajuns la următoarele concluzii:

„ (...) în opinia noastră, cele două studii ale K.E.T.A. și ELFON urmează o metodologie diferită, cele două proiectile fiind diferite și cel de-al doilea nefiind o copie a primului (...). Există, totodată, un anumit nivel, un transfer inevitabil de cunoștințe tehnice (...). Este imposibil de a determina limita pe care acest transfer a depășit-o referitor la cele menționate în alineatele precedente b), c) și d) , deoarece studiul ELFON și cu atât mai mult cel K.E.T.A sunt de o proastă calitate și conțin multe obscurități și omisiuni; este important de a sublinia că în ambele studii datele aerodinamice sunt greșite (...)”

Ei au menționat că Dl Hadjoanastassiou poseda anumite cunoștințe tehnice, obținute în timpul studiilor sale în Statele Unite. Totodată, participarea sa la programul K.E.T.A. i-a îmbogățit experiența. Elementele proiectilului, precum și unele date teoretice incluse în cele două studii, puteau fi găsite în diferite manuale incluse în dosar și considerate ca „bibliografie accesibilă”. Aceste manuale nu erau clasificate ca „secrete”, dar pentru persoanele obișnuite nu erau ușor accesibile.

10. În cadrul noilor ședințe, la 21 și 22 noiembrie 1985, curtea de apel militară a audiat nouăsprezece martori asupra punctului de a ști dacă cele două studii cuprind date comune, dacă la ele există un acces liber, în literatura științifică, la informațiile care le-au servit drept bază și dacă studiul destinat K.E.T.A. era clasat drept „secret militar”.

11. După dezbateri, curtea de apel militară a deliberat în camera de consiliu și a examinat următoarele întrebări, adresate de către președintele său:

„1. Este oare vinovat Constantinos Hadjianastassiou de faptul că, între octombrie 1982 și martie 1983, a comunicat și a divulgat terților, în mod ilegal și intenționat, planuri și informații militare clasate secrete și care trebuiau să-și păstreze acest caracter în numele intereselor militare ale Statului grec? [În particular, este oare el vinovat de faptul că] (...) în octombrie 1982, în mod ilegal și intenționat, a intrat în contact cu societatea ELFON S.A.R.L. (...) pentru a pregăti și a elabora pentru aceasta un studiu cu privire la proiectilele teleghidate, în schimbul unei remunerații care urma să fie fixată pe parcursul desfășurării lucrărilor, a) a comunicat acestei societăți informații generale relative la proiectilul teleghidat elaborat de K.E.T.A. și la caracteristicile sale tehnice, realizând bine, ca ofițer responsabil de programul de pregătire și fabricare (*project officer*) a proiectilului K.E.T.A., că aceste informații erau secrete și că interesul militar al Statului grec obliga păstrarea caracterului lor secret; b) a transmite acestei societăți mai multe

elemente care proveneau din studiul corespunzător, și deci în context, de la K.E.T.A. precum și din întregul program de fabricare a proiectilului teleghidat grec (*laser kit*) care exista în acest centru și care se referea în principal la dimensiunile proiectilului, geometria externă, perimetrul, elementele aerodinamice, tipul de laser Nd-YAG, modelul aerodinamic, diagramele schematică și electronică, sistemul de detecție, datele electronice de bază, precum și orice alte elemente teoretice sau tehnice incluse în studiul ELFON S.A.R.L. (...), elaborat în întregime în baza elementelor transmise și divulgate de el societății și provenind din programul și din studiul corespunzătoare ale K.E.T.A., chiar dacă el știa, în calitatea sa de *project officer* al programului (...), că aceste elemente erau secrete și că interesul militar al Statului grec obliga păstrarea caracterului lor secret?

2. A fost oare stabilit (...) că la momentul divulgării acestor secrete militare, acuzatul considera, în mod greșit, că avea dreptul să recurgă la un asemenea act sau [din contra] să creadă în mod rezonabil că, prin faptul că a elaborat studiul K.E.T.A. și a utilizat propriile cunoștințe, are dreptul de a elabora un nou studiu și de a-l prezenta prin intermediul societății ELFON S.A.R.L., Serviciului de industrie a armamentului? A fost oare această iluzie justificată?

3. A fost oare stabilit (...) că secretele militare astfel divulgate, mai exact informațiile generale pe care [acuzatul] le-a comunicat societății ELFON privind proiectilul teleghidat (...) și caracteristicile sale tehnice, sunt de o importanță minoră?

4. Ar trebui oare luate în considerare anumite circumstanțe atenuante, mai exact faptul că acuzatul a dus, până la săvârșirea actului menționat mai sus, o viață privată, de familie și profesională onestă și bine ordonată?

(...)”

12. Din procesul-verbal al deliberărilor rezultă că curtea de apel militară a răspuns afirmativ la întrebările 1 a) (patru voturi împotriva la unu), 3 și 4 (unanimitate), și negativ la întrebările 1 b) (patru voturi împotriva la unu) și 2 (trei voturi împotriva la două).

13. Pronunțându-se în prezența Dlui Hadjianastassiou la 22 noiembrie 1985, ea i-a aplicat o pedeapsă de cinci luni de închisoare cu amânare – din care a scăzut patru luni și paisprezece zile de detenție provizorie – pentru divulgarea secretelor militare de importanță minoră (articolul 97 § 2 din codul penal militar, paragraful 21 de mai jos).

14. Președintele curții de apel militare a citit hotărârea, fără a menționa întrebările adresate membrilor curții.

15. Pentru a lua cunoștință cu aceasta și răspunsurile date, reclamantul a cerut, la 23 noiembrie 1985, textul procesului-verbal al audierii. Grefierul i-a spus că trebuie să aștepte „versiunea finală” a hotărârii.

C. Procedura în fața Curții de casație

16. La 26 noiembrie 1985 – în termenul de cinci zile prevăzut de articolul 425 § 1 din codul penal militar (paragraful 24 de mai jos) -, Dl Hadjianastassiou a înaintat un recurs în anulare; în recursul său, care cuprindea o pagină, el pretindea „aplicarea și interpretarea greșită a dispozițiilor în virtutea cărora el a fost condamnat, mai exact articolul 97 § 2 din codul penal militar”.

17. El a primit o copie a hotărârii apelului la 16 decembrie; ea era foarte scurtă și nemotivată, și se referea doar la fixarea pedepsei.

18. La 23 decembrie 1985, reclamantul a cerut încă o dată comunicarea procesului-verbal; el l-a obținut la 10 ianuarie 1986. Fiind detaliat și reproducând în întregime cele șase întrebări și răspunsurile primite, acest document se încheia astfel:

„ (...)”

Curtea, cu patru voturi contra la unu (...), consideră acuzatul Hadjianastassiou vinovat de divulgarea secretelor militare, infracțiune comisă în Attica între octombrie 1982 și martie 1983.

Curtea, cu trei voturi contra la două (...), a respins cererea de aplicare a articolului 31 § 2 din codul penal (nevinovăție în caz de greșeală) prezentată de partea apărării.

Curtea, în unanimitate, admite că secretele militare comunicate sunt de o importanță minoră.

Curtea, în unanimitate, acordă acuzatului dreptul de a beneficia de circumstanțe atenuante (articolul 84 § 2 a) din codul penal).

Având în vedere articolele (...) 97 § 2 combinat cu paragraful 1 și cu articolul 98 e) (...), 366, 368 (...) din codul penal militar, (...);

(...) având în vedere gravitatea actelor comise, personalitatea acuzatului, prejudiciile cauzate de infracțiune, natura specifică a acesteia, circumstanțele particulare în care ea a fost comisă, gradul de intenție criminală a acuzatului, caracterul acestuia, situația sa personală și socială, comportamentul său până și după comiterea infracțiunii;

Curtea condamnă acuzatul la cinci luni de închisoare și ordonă achitarea următoarelor plăți (...)

Ea deduce din pedeapsa menționată mai sus (...) perioada de patru luni și paisprezece zile de detenție provizorie și fixează la șaisprezece zile restul perioadei de închisoare.

Luând în considerare faptul că în trecut acuzatul nu a fost acuzat de vreo infracțiune și nu a fost condamnat la pedeapsă cu închisoarea, și având în vedere circumstanțele săvârșirii infracțiunii, Curtea consideră oportun de a suspenda executarea restului pedepsei (...)

Din aceste motive,

Având în vedere articolele 99, 100 și 104 din codul penal,

Curtea ordonă să fie amânată executarea restului pedepsei pentru o perioadă de trei ani.

(...)"

19. Audierea a avut loc la 11 aprilie 1986 în fața Curții de casație (*Areios Pagos*).

La 14 aprilie, Dl Hadjianastassiou a depus un memoriu în susținerea pledoariei sale. În opinia lui, formularea recursului său era suficientă pentru a evita orice risc de respingere din cauza impreciziei. Denunțând concizia termenului de recurs împotriva deciziilor tribunalelor militare și imposibilitatea, pentru reclamant, de a face cunoștință în timp util de conținutul hotărârilor atacate, el a contestat motivul condamnării sale: comunicarea „informațiilor generale” cu privire la proiectul K.E.T.A., acceptat de curtea de apel militară, nu justifică aplicarea articolului 98 din codul penal militar, care viza divulgarea informațiilor secrete cu caracter militar, acuzație de care curtea a apel l-a achitat prin răspunsul la întrebarea 1 b) (paragraful 11 de mai sus). El considera că cauza sa poate cădea mai degrabă sub incidența articolului 96 (paragraful 21 de mai jos).

20. La 18 iunie 1986, Curtea de casație a declarat recursul inadmisibil din următoarele motive:

„Din recursul litigios (...), care cere anularea hotărârii nr. 616/1985 a curții de apel militare din Atena, reiese că aceasta este atacată pentru aplicarea și interpretarea greșită a dispozițiilor în virtutea cărora [reclamantul] a fost condamnat, mai exact articolul 97 § 2 din codul penal militar. Totodată, acest unic mijloc de anulare, după cum este formulat mai sus, este vag deoarece nu reproșează hotărârii atacate nici o greșeală concretă și particulară care ar putea sta la baza plângerii ce reiese din aplicarea și interpretarea greșită a dispoziției menționate mai sus; astfel, recursul trebuie să fie declarat inadmisibil, în virtutea articolelor 476 § 1 și 513 § 1 din codul de procedură penală.”

II. DREPTUL INTERN PERTINENT

A. Divulgarea secretelor militare

21. Codul penal militar prevede:

Articolul 96

„Comunicarea informațiilor militare

Orice militar, sau orice persoană care aparține serviciilor forțelor armate, care, fără asentimentul autorităților militare, comunică sau face publică, indiferent de mijlocul utilizat, informații sau aprecieri cu privire la armată, este condamnat la o pedeapsă cu închisoarea care nu depășește șase luni.”

Articolul 97

„Divulgarea secretelor militare

1. Orice militar, sau orice persoană care aparține serviciilor forțelor armate, care, ilegal și în mod intenționat, livrează sau comunică terților, sau permite să fie livrate sau comunicate terților, documente, planuri, alte obiecte sau informații secrete de importanță militară, este pasibil de reclusiune penală (*katheirxi*), sau în caz de transmitere sau comunicare unui Stat străin sau unui spion sau agent al acestuia, de pedeapsă cu moartea și de destituire.
2. (...) în cazul în care [informațiile] comunicate prezintă o importanță minoră, acuzatul este condamnat la o pedeapsă cu închisoare (*filakisi*) de cel puțin șase luni (...)

Articolul 98

„Informații secrete

Sunt considerate „informații secrete de importanță militară” cele care se referă la Statul grec sau la aliații săi și care se referă :

(...)

e) orice obiect oficial clasat ca secret.

(...)”

B. Obligația de a motiva deciziile judiciare

22. Dispozițiile pertinente ale Constituției din 1975 au următorul conținut:

Articolul 93 § 3

„Orice decizie judiciară trebuie să fie motivată într-o manieră precisă și detaliată; ea este pronunțată în ședință publică (...) „

Articolul 96

„ (...)

4. Legile speciale reglementează:

- a) Tribunalele militare ale armatei terestre, marine și aeriene, în fața căreia nu pot denunțate persoane particulare.
- b) Tribunalele de prize.

5. Tribunalele menționate în alineatul a) al paragrafului precedent sunt alcătuite în majoritate din membrii corpului judecătoresc al forțelor armate, care beneficiază de garanții de independență personală și funcțională prevăzute de articolul 87 § 1 din prezenta Constituție. Dispozițiile paragrafelor 2-4 din articolul 93 sunt aplicabile audierilor și hotărârilor acestor tribunale. Modalitățile de aplicare a dispozițiilor prezentului paragraf, precum și data intrării în vigoare, sunt fixate prin lege.”

23. Conform jurisprudenței stabilite a Curții de casație, absența motivelor în deciziile jurisdicțiilor militare nu constituie o cauză de anulare: aplicarea articolului 93 § 3 din Constituție acestor jurisdicții depinde, conform articolului 96 § 5, de adoptarea legilor speciale, și aceasta încă nu s-a întâmplat (hotărârile nr. 470/1975, 483/1979, 18/1980, 647/1983, 513-535/1984 (*Nomiko Vima* 1984, pag. 1070) și 1494/1986). Este suficient ca o asemenea decizie să răspundă întrebărilor adresate de președinte; ele trebuie să indice exact toate actele reproșate acuzatului, pentru a permite controlul ulterior, prin casație, a aplicării corecte a dispozițiilor dreptului penal

faptelor incriminate după cum au fost stabilite de judecătorul militar al fondului (hotărârile nr. 456/1986 și 1494/1986).

C. Recursurile în apel împotriva deciziilor jurisdicțiilor militare

1. Codul penal militar

24. Aici sunt relevante următoarele texte:

Articolul 366

„Formularea întrebărilor. Întrebarea principală

1. Președintele adresează întrebări referitoare la fiecare acuzat.
2. Întrebarea principală se fondează pe dispozitivul deciziei de trimitere (...) și conține întrebarea de a ști dacă acuzatul este vinovat (...) de actul care îi este reproșat.

Articolul 368

„Întrebări suplimentare (Parepomena zitimata)

Pentru a completa întrebarea principală sau subsidiară pot fi adresate întrebări suplimentare relative la incriminare, precum și la agravare, atenuare (...) sau ștergerea (*exalipsi*) actului pasibil de pedeapsă.”

Articolul 425 § 1

„Termenul limită

Termenul recursului în anulare (*anairesi*) este de cinci zile de la pronunțarea hotărârii sau, dacă aceasta a fost pronunțată în absența condamnatului sau a reprezentantului său, de la notificarea sa (...).”

Articolul 426

„Mijloacele de recurs

Pot fi invocate ca mijloace de recurs doar:

(...)

B) Aplicarea sau interpretarea greșită a dispozițiilor fundamentale ale dreptului penal.”

2. Codul de procedură penală

25. Codul de procedură penală în special prevede:

Articolul 473 § 3

„Termenul de exercitare a căilor de recurs

Termenul de recurs în anulare începe de la data transcrierii hotărârii definitive în registrul jurisdicției penale. Această transcriere trebuie să aibă loc în cincisprezece zile, în caz contrar președintele jurisdicției penale poate fi supus sancțiunilor disciplinare.”

Articolul 509 § 2

„Memoriul în anulare

Pe lângă mijloacele invocate în memoriul în anulare (...), mijloace adiționale pot fi abordate într-un memoriu suplimentar care trebuie să fie depus la greșa procurorului general de pe lângă Curtea de casație în cel târziu cincisprezece zile înainte de audieri (...); după expirarea acestui termen, aceste mijloace sunt inadmisibile (...).”

3. Jurisprudența pertinentă a Curții de casație

26. Conform jurisprudenței Curții de casație (hotărârile nr. 656/1985 (*Nomiko Vima* 1985, pag. 891), 1768/1986, 205/1988 (*Nomiko Vima* 1988, pag. 588) și 565/1988), articolul 473 § 3 din codul de procedură penală nu se aplică recursurilor înaintate împotriva deciziilor jurisdicțiilor

militare, termenul aplicabil în asemenea caz este fixat de articolul 425 din codul penal militar (paragraful 24 de mai sus).

Mijloacele de apel trebuie să figureze în memoriul introductiv. În ceea ce privește „aplicarea sau interpretarea greșită a dispozițiilor fundamentale ale dreptului penal”, recursul trebuie să precizeze clar greșelile reproșate deciziei atacate (hotărârile nr. 234/1968, 459/1987, 1366/1987 (*Nomiko Vima* 1987, pag. 1659) și 1454/1987, precum și hotărârea pronunțată în speță de către Curtea de casație).

În final, mijloacele suplimentare pot fi luate în considerare doar dacă memoriul introductiv enunță cel puțin un mijloc declarat admisibil și suficient întemeiat (hotărârile nr. 242/1951, 341/1952, 248/1958, 472/1970, 892/1974, 758/1979 (*Nomiko Vima* 1980, pag. 56), 647/1983, 1438/1986 și 1453/1987).

PROCEDURA ÎN FAȚA COMISIEI

27. Dl Handjianastassiou a sesizat Comisia la 17 decembrie 1986. Bazându-se pe articolul 6, el a pretins că lipsa motivării hotărârii curții de apel militare și concizia termenului-limită al recursului l-au împiedicat să-și susțină în continuare recursul său în anulare. El afirmă printre altele că condamnarea sa pentru divulgarea secretelor militare de importanță secundară i-a încălcat dreptul său la libertatea de exprimare, garantat de articolul 10.

28. Comisia a acceptat cererea (nr. 12945/87) la 4 octombrie 1990. În raportul său din 6 iunie 1991 (articolul 31), ea stabilește, în unanimitate, o încălcare a articolului 6 §§ 1 și 3 b), dar nu și a articolului 10.

Textul integral al avizului său figurează în anexa la prezenta hotărâre.*

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA ÎNCĂLCAREA PRETINSĂ A ARTICOLULUI 6

29. Dl Hadjianastassiou invocă paragrafele 1 și 3 b) din articolul 6, formulate astfel:

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil (...) a cauzei sale, de către o instanță (...) care va hotărî (...) asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa (...)

(...)

3. Orice persoană acuzată de o infracțiune are ca minimum următoarele drepturi

(...)

b) să dispună de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;

(...)”

El denunță lipsa motivării hotărârii citite la 22 noiembrie 1985 de către președintele curții de apel militare și concizia termenului-limită care i se oferea pentru sesizarea Curții de casație. În pofida prezenței sale la dezbateri, el nu a luat cunoștință cu motivele exacte ale condamnării sale decât la 10 ianuarie 1986, fapt ce a determinat eșecul recursului său.

30. Guvernul a contestat această teză, pe care Comisia a acceptat-o în esență. În opinia sa, reclamantul nu a ignorat conținutul întrebărilor adresate de către președintele curții de apel militare. Întrebările nr. 2 și 4 aveau la bază argumentele înaintate de Dl Hadjianastassiou

---

* *Nota grefierului:* din considerente de ordin practic, el nu există decât în versiunea tipărită (volumul 252 din Seria A a publicațiilor Curții), dar oricine îl poate obține la grefă.

personal în fața tribunalului permanent al armatei aeriene. Răspunsul la întrebarea nr. 3, formulată pentru prima dată în apel, figura expres în hotărârea citită de președinte. Cât privește întrebarea relativă la comunicarea informațiilor „de interes militar”, președintele a scindat-o în două – 1 a) și 1 b) (paragraful 11 de mai sus) – pentru a ține cont de concluziile experților și a demonstra o atitudine binevoitoare față de acuzat, care pe deasupra beneficia de o atenuare a pedepsei; în plus, aceste întrebări, departe de a marca încheierea deliberărilor curții, au provocat o discuție intensă în timpul procesului. Pe scurt, Dl Hadjianastassiou a fost în deplină măsură să prezinte într-un termen legal mijloacele de casație într-o manieră detaliată și admisibilă.

31. Deoarece exigențele paragrafului 3 din articolul 6 reprezintă aspecte particulare ale dreptului la un proces echitabil, garantat de paragraful 1, Curtea va examina plângerea din punctul de vedere al acestor două texte combinate.

32. Ea menționează din start că dacă articolul 93 § 3 din Constituția greacă (paragraful 22 de mai sus) prescrie motivarea tuturor deciziilor judiciare într-o manieră precisă și circumstanțială, articolul 96 § 5 subordonează această exigență, pentru jurisdicțiile militare, adoptării unei legi speciale. Or, o asemenea lege încă nu a intervenit. În așteptarea ei, Curtea de casație nu poate controla aplicarea corectă a dreptului penal de către aceste jurisdicții decât prin intermediul întrebărilor președinților și răspunsurilor colegilor lor, motivarea reieșind din aceste elemente.

33. Statele contractante beneficiază de o mare libertate în ceea ce privește alegerea mijloacelor corespunzătoare care să permită sistemelor lor judiciare să respecte exigențele articolului 6. Judecătorii trebuie totuși să indice cu claritate suficientă motivele pe care ei se bazează. Spre exemplu, pentru ca un acuzat să poată exercita ulterior căile existente de recurs. Sarcina Curții constă în cercetarea dacă calea urmată în această materie a adus, într-un litigiu determinat, la rezultate compatibile cu Convenția.

34. În speță, hotărârea citită de președintele curții de apel militare nu conținea nici o mențiune la întrebările care figurau în procesul-verbal al audierii (paragrafele 11 și 18 de mai sus). Dacă el făcea referire la articolele 366 și următoarele din codul penal militar (paragraful 24 de mai sus) și califica informațiile transmise ca fiind de o importanță minoră, el nu avea la bază aceleași motive ca hotărârea tribunalului permanent al armatei aeriene. Întrebarea 1 a), cu privire la comunicarea „informațiilor generale relative la proiectilul teleghidat” și la păstrarea secretelor, a apărut pentru prima dată în fața curții de apel. Când reclamantul a dorit, a doua zi după pronunțate, să obțină textul exact al întrebărilor, greșierul i-a spus că trebuie să aștepte „versiunea finală” a hotărârii (paragraful 15 de mai sus). În recursul său, formulat în termenul de cinci zile prevăzut de articolul 425 § 1 din codul penal militar (paragraful 24 de mai sus), Dl Hadjianastassiou putea să se sprijine doar pe cele auzite sau sesizate în timpul dezbaterilor și să se refere în mod abstract la articolul 426.

35. Conform Guvernului, reclamantul putea aborda într-un memoriu adițional mijloacele suplimentare, în virtutea articolului 509 § 2 din codul de procedură penală (paragraful 25 de mai sus); dacă el nu a utilizat această posibilitate, aceasta s-a datorat faptului că el nu avea nici un mijloc de casație care putea fi înaintat.

36. Acest argument nu a fost convingător pentru Curte. Când Dl Hadjianastassiou a primit procesul-verbal al audierii, la 10 ianuarie 1986, el era decăzut din dreptul de a-și preciza recursul: o jurisprudență constantă nu permite luarea în considerare a mijloacelor suplimentare decât dacă memoriul introductiv enunță cel puțin un mijloc declarat admisibil și suficient întemeiat (paragraful 26 de mai sus).

37. În concluzie, drepturile de apărare au fost limitate astfel încât reclamantul nu a beneficiat de un proces echitabil. A existat deci o încălcare a paragrafului 3 b) din articolul 6, combinat cu paragraful 1.

II. CU PRIVIRE LA ÎNCĂLCAREA PRETINSĂ A ARTICOLULUI 10

38. În opinia Dlui Hadjianastassiou, condamnarea sa de către jurisdicțiile militare de asemenea a încălcat articolul 10, în termenii căruia:

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără considerarea frontierei (...)

2. Exercițierea acestor libertăți ce presupune datorii și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau unor sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau securitatea publică, apărarea ordinii și prevenirea crimei, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea unor informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judiciare.”

39. Ar trebui să amintim că reclamantul, ofițer în exercițiu, fusese condamnat pentru divulgarea informațiilor militare de importanță minoră. Studiul incriminat era adresat unei societăți private de armament, contra plată.

Bineînțeles, libertatea de exprimare protejată de articolul 10 se referă la militari după cum se referă la alte persoane relevante de jurisdicția Statelor contractante (hotărârea Engel și alții c. Olandei din 8 iunie 1976, seria A nr. 22, pag. 41, § 100). În plus, informațiile de genul celor despre care se vorbește în speță nu se referă la domeniul articolului 10, care nu se limitează la anumite categorii de informații, idei sau modalități de exprimare (hotărârea markt intern Verlag GmbH și Klaus Beermann c. Germaniei din 20 noiembrie 1989, seria A nr. 165, pag. 17, § 26).

40. Prin urmare, condamnarea pronunțată de către tribunalul permanent al armatei aeriene, apoi redusă de către curtea de apel militară (paragrafele 7 și 13 de mai sus), a constituit o ingerință în exercițierea dreptului reclamantului la libertatea de exprimare. O asemenea imixtiune încalcă articolul 10, în afara cazului dacă ea era „prevăzută de lege”, dirijată spre unul sau mai multe scopuri legitime în viziunea paragrafului 2 și „necesară, într-o societate democratică”, pentru a le atinge.

A. Dacă ingerința era „prevăzută de lege”.

41. În opinia Dlui Hadjianastassiou, prima dintre aceste ingerințe nu era îndeplinită deoarece „legea” nu era suficient de previzibilă. Curtea de apel militară a procedat la o aplicare greșită a articolelor 97 și 98 din codul penal militar (paragraful 21 de mai sus); or, ele constituiau baza deciziei sale și ea nu menționa nici o dată secretă exactă care a fost transmisă societății ELFON.

42. Curtea notează totuși că textele în cauză nu erau incompatibile cu modalitatea în care curtea de apel militară l-a interpretat și l-a aplicat (paragraful 21 de mai sus). Reamintind că în primul rând autoritățile naționale trebuie să interpreteze și să aplice dreptul intern (vezi, printre altele, hotărârea Kruslin c. Franței din 24 aprilie 1990, seria A nr. 176-A, pag. 21, § 29) ea consideră, împreună cu Guvernul și Comisia, că ingerința era „prevăzută de lege”.

B. Dacă ingerința urmărea un scop legitim.

43. Condamnarea incriminată viza evident reprimarea divulgării informațiilor cu privire la un proiect de armament clasat secret, deci viza protejarea „securității naționale”, scop legitim în viziunea articolului 10 § 2.

C. Dacă ingerința era „necesară într-o societate democratică”.

44. Dl Hadjianastassiou contestă necesitatea ingerinței litigioase. În opinia sa, un studiu tehnic banal și în întregime fondat pe propria sa documentare nu putea fi considerat ca prejudiciabil pentru securitatea națională. Prin răspunsul său la întrebarea 1 b) (paragrafele 11 și 12 de mai sus), curtea de apel militară a recunoscut lipsa vreunui raport între studiul armatei aeriene și cel destinat societății ELFON. În opinia reclamantului, trebuia să fie interzis în mod statutar ofițerilor greci în exercițiu să lucreze pentru întreprinderi private, sau să le permită aceasta cu condiția de a nu disemina secrete militare; în speță, curtea de apel nu a identificat nici un secret care a fost divulgat.

45. În circumstanțele speței, proiectul de fabricare a proiectilului teleghidat inițiat de armata aeriană era clasat „secret militar”. Curtea de apel totodată a întemeiat condamnarea reclamantului pe divulgarea „informațiilor generale”, caracterul secret al cărora trebuia să fie păstrat în interese militare; experții numiți de curte au conchis anterior că chiar dacă cele două studii urmau o metodologie diferită, totuși a existat „un transfer inevitabil de cunoștințe tehnice” (paragraful 9 de mai sus).

La fel ca Guvernul, Curtea a considerat că divulgarea interesului Statului pentru o armă anumită și cea a cunoștințelor tehnice corespunzătoare, care pot furniza indicații referitoare la un grad de avansare a fabricării, sunt de natură să cauzeze securității naționale un prejudiciu considerabil.

46. Pe de altă parte, este cazul de a lua în considerare particularitățile vieții militare, „îndatoririle” și „responsabilitățile” specifice ale membrilor forțelor armate (hotărârea Engel și alții menționată mai sus, pag. 41, § 100). Or, reclamantul, responsabil la K.E.T.A. de un program de experimentare a unui proiectil, era constrâns la o obligație de discreție cu privire la orice se referea la exercitarea funcțiilor sale.

47. Având în vedere aceste circumstanțe, nu am putea spune că deciziile jurisdicțiilor militare grecești au depășit marja de apreciere oferită Statelor în materie de securitate națională. Examinarea dosarului nu demonstrează lipsa unui raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul legitim urmărit.

În concluzie, nu a fost stabilită nici o violare a articolului 10.

III. CU PRIVIRE LA APLICAREA ARTICOLULUI 50

48. În termenii articolului 50,

„Dacă Curtea declară că decizia adoptată sau măsura ordonată de o autoritate judiciară sau orice altă autoritate a unei Părți Contractante contravine totalmente sau parțial obligațiilor ce reies din (...) Convenție, și dacă dreptul intern al Părții în cauză nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă.”

În virtutea acestui text, Dl Hadjianastassiou a revendicat rambursarea costurilor și cheltuielilor sale în fața jurisdicțiilor grecești (650 000 drahme), apoi în fața organelor Convenției (300 000 drahme și 29 260 franci francezi).

Guvernul a considerat aceste pretenții excesive, deoarece depășesc cu mult baremele prevăzute de legislația greacă în materie de exercitare a profesiei de avocat. El a declarat că este pregătit să plătească 100 000 drahme în caz de stabilire a încălcării.

49. Curtea reamintește în acest context că nu este limitată de tarifele sau criteriile naționale (vezi în special hotărârea Granger c. Regatului Unit din 28 martie 1990, seria A nr. 174, pag. 20, § 55).

Împreună cu Comisia, ea consideră că ar putea fi rambursate doar cheltuielile suportate în Grecia în fața Curții de casație – 220 000 drahme. Cât privește cheltuielile relative la instanțele de la Strasbourg, suma lor corespunde criteriilor stabilite în jurisprudența sa; ele deci trebuie acordate în întregime.

PENTRU ACESTE MOTIVE, CURTEA, ÎN UNANIMITATE,

1. *Hotărăște*, că a avut loc încălcarea paragrafelor 1 și 3 b), combinate, din articolul 6;
2. *Hotărăște*, că nu a avut loc încălcarea articolului 10.
3. *Hotărăște*, că Statul pârât trebuie să achite reclamantului, în termen de trei luni, pentru costuri și cheltuieli, 29 260 (douăzeci și nouă de mii două sute șaiszeci) franci francezi și 520 000 (cinci sute douăzeci mii) drahme;
4. *Respinge*, cererea de satisfacție echitabilă pentru surplus.

Redactată în franceză și engleză, apoi pronunțată în ședință publică la Palatul Drepturilor Omului, la Strasbourg, la 16 decembrie 1992.

Semnat: Rolv Ryssdal
Președinte

Semnat: Marc-Andre Eissen
Grefier

La prezenta hotărârea este anexată, în conformitate cu articolele 51 § 2 din Convenție și 53 § 2 din regulament, expunerea opiniei concordante a Dlui De Meyer.

OPINIA CONCORDANTĂ A DLUI JUDECĂTOR DE MEYER

Împreună cu alți membri ai camerei, eu consider că în speță nu a fost încălcat dreptul la libertatea de exprimare, dar motivele mele sunt mai simple decât cele desfășurate în paragrafele 39-47 din hotărâre. Iată care sunt ele:

1. Reclamantul a fost condamnat, în virtutea articolului 97 § 2 din codul penal militar¹, pentru că a divulgat informații secrete de importanță minoră².
2. Din cauza îndatoririlor și responsabilităților specifice, era necesar de a fi interzis membrilor forțelor armate de a comunica terților, cel puțin să fi fost autorizați în mod corespunzător de a face acest lucru, informații și idei, de genul celor menționate în prezenta cauză, chiar dacă ele sunt rezultatul propriei lor activități.

Astfel ar trebui să se procedeze dacă aceste informații sau idei au fost clasificate ca secrete de către autoritățile competente.

---

¹ Paragraful 21 din hotărâre.

² Paragraful 13 din hotărâre.

3. Aparține instanțelor naționale să aplice militarilor aflați sub jurisdicția sa sancțiunile prevăzute de lege, dacă ele constată că ei au încălcat interdicția.
4. În speță nu a fost demonstrat că jurisdicțiile grecești au făcut abuz, față de reclamant, de puterile care le aparțin în această materie.